

Sziveri János (1954–1990)

MÁK FERENC

A politikai kiátkozás története

Születésnap i köszöntő helyett emlékezés

Sziveri János 2024. március 25-én lett volna hetvenéves, valójában 1990 óta az égi mezőkről nézi együtt érző mosollyal földi útkereséseinket. „Alig néhány esztendeig lehetett otthon valahol. Földönfutó volt, helyét kereső vándordíák, zabolátlan írástudó, nagybeteg bujdosó” – írta róla egyik visszaemlékezésében a pályatárs, Reményi József Tamás. Gyógyíthatatlan betegség vitte őt el, mégsem a kór okozta halálát, az 1980-as évek elején a Vajdaságban reá és nemzedéktársaira zúdult gyűlölet sodorta őt el, az árnyékvilágba. Sziveri János *Bábel* című versében így énekelte meg a maga kiszolgáltatottságát:

*lengő lófejek a csillagok
csörögnek de én csak hallgatok
mint az üvegce melyhez kavics ha koccan
széttörik bár meg se moccan*

Sziveri János a kiközösítettség éveiben, 1985 márciusában Temerinben, egy írói találkozón *Tisztelt író társak!* megszólítással fordult a megjelentekhez, és felolvasta *A fiatal vajdasági magyar írók helyzete – Adalékok a hatalom természetrajzához* című összefoglalóját. Írása elején felidézte: 1983. május 9-én a Vajdasági Szocialista Ifjúsági Szövetség Tartományi Választmányának elnöksége megvonta a bizalmat az Új Symposion társadalmi, művészeti és kritikai folyóirat fő- és felelős szerkesztőjétől és szerkesztőbizottságától. Döntését a VSZISZ a Forum Hetilapok Kommunista Szövetsége alapszervezetének megállapításai alapján hozta meg. Majd így fogalmazott: „Egyetlen húzással szorítottak marginálásra egy teljes nemzedéket, fiatal író értelmiségieket, akik gondolkodni merészeltek, esetenként kételkedni is, szemellenzős gondolkodás helyett. Az igazi kálvária azonban csak ezután kezdődött! A kisistenek, azzal az álcával, hogy környezetük javát szolgálják, saját posztjaik megszilárdításán dolgoznak szüntelenül.” (Ex-Symposion, 1999. 26–27. szám)

Kalapis Zoltán Sziveri Jánosról írt életrajzi cikkében így fogalmazott: a költő lapszerkesztőként elkerülhetetlenül a politika közelébe került, s

a mindennapi munkája során tapasztalhatta meg a hanyatló-elbizonytalanodó kommunista ideológiára épülő, egyre gyámoltalanabb hatalom kétségbeesett, de kétségbeesésében is féktelen tobzódásának kegyetlenségeit. Sziveri János és nemzedéke ifjúi hittel esküdött az emberi szellem erkölcsi-etikai szabadságára, s e szabadságértelmezésével kerültek szembe a politikai hatalom képviselőivel. „Az összeütközés kimenetele nem volt kétséges – írta Kalapis Zoltán –: a politika kíméletlenül leszámolt azokkal, akik megszenstelenítették, leleplezték módszereit, frazeológiájának tarthatatlanságát, s elhallgattatták, szétszórták, sárba taposták őket.” Zalán Tibor *Szomorkás visszatekintő* című írásában ezt azzal egészítette ki: „Ha Sziveri – vagy az akkori új symposionisták nagy része – csak *bátor* lett volna, akkor talán nem áll elő a válsághelyzet. De ezek az urak és hölgyek, akkor még fiúk és lányok, nemcsak bátrak voltak, de *merészek* is”, s ebben benne volt a kiszámíthatatlanság, ami súlyosbította kilátástalan politikai esélyeiket.

Évtizedek távlatából azonban az is világos, 1983-ban Újvidéken nem egy elvont, a hatalmát védő ember-, lélek- és szellemellenes politika, hanem a politikát képviselő, kiváltságaikat féltők csoportja számolt le az utána jövő nemzedék tagjaival. Tehetetlenségük adta kezükbe a partizán időkől öröklött eszközöket: a politikai megbélyegzést, a rendőri zaklatást, az egzisztenciális bizonytalansággal együtt járó kiszolgáltatottság kényszerítő hatalmát. Az új nemzedék ellen a háborút a tartomány – íróként is ünnepelt – kommunista elnöke hirdette meg, aki öt évvel később, 1988-ban a közélet lázadásának napjaiban birodalma székházának hátsó kijáratán osont haza, hogy 1999-ben Marx Károly utódeként *A békecsinálás mestersége* címmel jelentesse meg politikai írásainak gyűjteményét. Lelkesen szegődött a szolgálatába a *Száz panasz* énekesese, aki százegyedik panaszként az utána jövő nemzedék felszabadult derűjét élte és szenvedte meg, s szegődött ellenük elszánt megvetéssel, de élvezték a politikai leszámolás hangulatát – a „szövegértelmezés”-ek szövevényébe bonyolódva – az egyetemi katedrák rendíthetetlen bajnokai is. Velük szemben, lelkében az esélytelenek kiszolgáltatottságának a súlyával Sziveri János *A rövid élet titka – Életregényem szinopszisa* című írásában így fogalmazott: „Még jó, hogy az embernek mindig akad egy koffere, melybe begyömöszöli holmiját, s meglép – az újabb kilátástalanságok felé. Merthogy szökésre ok bármikor akad. Szökünk, ha egyedül maradunk, szökünk, ha elviselhetetlenül szeretnek, szökünk, ha üldöznek...” Talán ő sem gondolta, hogy a menekülése a halálba viszi őt. Ezt emelte ki írásában Reményi József Tamás is, amikor úgy fogalmazott: Sziveri János *Bábel* című kötetének verseiben egy menthetetlenül beteg társadalom képe borul rá egy menthetetlenül beteg ember lelkére.

A *Bábel* című könyvben a költő a mindenséget, az emberi létezés teljességét szólítja számadásra, az életnek kijáró tisztaság kivételes közel-

ségében. A létértelmezési kísérleteiben a költő egyre határozottabban lázadt a gonosz erők vélt diadala ellen. „Szajhák és pártütők”, „duhaj őrangyal”-ok birodalmává váltak a földi terek, bárhová forduljon is a mindig önmagát kereső lélek, nyugalma sehol sem lelheti meg. Mint ahogyan nem leli meg a tisztességes küzdelem lehetőségét sem. Ennek ismeretében írhatta Ács Károly Sziveri Jánosról: „Az embert összetörték, és költészete kiteljesedett: soha ilyen erőteljes, ilyen virulens, ilyen könyörtelenül pontos sorokat nem jegyeztek le mifelénk az egzisztenciális pokol mélyéről.” A *Pasztorál* című versében így énekelt a költő: „*úgy érzem magam akár a gyermek / bármit ha teszek vernek csak vernek / a visszajárók megvetett ágyán / élhalatnak bárgyú eszmetrágyán.*”

Az 1980-as években Sziveri János és nemzedéktársai a kommunista diktatúra haldoklásának az áldozatai lettek, a hatalmukat féltő pártkatonák nem válogattak az eszközökben. A maga történelméből és nemzeti hagyományából fél évszázadra kiszorul délvidéki magyarság mindaddig jószerével csak tétlen szemlélője volt mindannak, amit két világméretű, és vagy féltucat balkáni háború borzalma, megannyi bukott forradalma, elnök- és királygyilkosságok réme, átvonuló hadseregek önkénye, dühöngő brigadérosok és párttitkárok hisztériája, idegen hatalmak rendőrsége és hivatalnoki sereglete elkövetett ellene. A Délvidék magyarságának három nemzedékét úgy nevelték az életre, hogy ne legyen politikailag artikulálható elképzelése nemzete, közössége sorsát illetően. Volt ugyan szülőföldje, volt anyanyelve, de nem volt kenyere és iskolája; volt földél a feje fölött, de nem voltak távlatai, amelyekre az ablakán át kitekinthetett volna. Kisebbségi életének volt a hozadéka ez a méltatlan állapot, a tétlenségnek ez a rettenetes bénultságot eredményező megüledettsége. Ez ellen lázadt Sziveri János nemzedéke, ennek az érzésnek adott hangot a költő *Dunamedencecsont* című versében, amikor így énekelt: „*Dunamedencecsont mi bennünk sajog / rázkódnak jámboran változó népfajok / nem vagyunk jók mi már csak túsznak / vízszinten fekáliák úsznak [...] / Dunamedencecsont értünk sajog / a kóparton sündörgő sóhajok.*” A hatvanéves Sziveri János írói-költői hagyatékát a budapesti Kertész Imre Intézetben felesége, az üldöztetésben is társa, Utasi Erzsébet őrzi.